

אוטונומיה

אויטוטו יהיה הסכם על האוטונומיה.

יש עוד כמה שאלות פתוחות. האם יותר לערבי ירושלים, הדוחים את האוטונומיה מכל וכל, להשתתף בבחירות למוסדות האוטונומיה? האם מועצת האוטונומיה, שאף ערבי אחד אינו מוכן להשתתף בה, תמנה 20, 40 או 80 חברים שאינם קיימים? האם ממשלות מצריים, ישראל וארצות-הברית יסכימו להעניק לעם אחר, שלא הסמיך אותן, ושאת מוסדותיו הן מחרימות, אוטונומיה לירושלים או אוטונומיה לירושלים? חים?

הייג

אוטונומיה פירושה שיל-טון עצמי, ו.אוטונומיה מל-אה"ל כלשון ההסכם, על

אחת כמה וכמה. איך מקימים שילטון עצמי בלי עצם? איך כופים אותו על עם הרואה בו טכסים נתעב לדיכוי חרותו?

המצב כולו מגוחך. בתוך הגיחוך הגדול יש הרבה גיחוכים קטנים. למשל: מנחם בגין מתעצב על כך שהמועצה לא תהיה גדולה, שמא תיראה כמועצה מחוקקת. אין הוא מוכן להעניק לה שום סמכות של חקיקה. איני יודע אם בבתי-הספר הפולניים לימדו בשעתו יוגונית, לצד הלאטינית. אם כן, בוודאי היה מר בגין צריך לדעת כי פירושה המילולי של המילה היוונית אוטונומיה הוא "חוק עצמי" — (אבטוס — עצמי, נומוס — חוק). ומהו חוק עצמי בלי חוק?

בינתיים משלמים משלמי-המיסים המיסכנים עבור הטיטות היקרות של אלכסנדר הייג ועמיתיו בישראל ובמצרים, המוני עיתונאים נלווים אליהם, מקשיבים ברצינות, רושמים ברצינות, משרדים ברצינות.

לבסוף יחמתו על גיית ריק, שיהיה מכוסה באותיות ריקות מתוכן, או שלא יחמתו גם על זה. אבל ההצגה צריכה להימשך, והשיחות הן טובות, פרודוקטיביות, פוריות גליונות-לב חגטריש.

לבנות ולהיבנות בה

איזה עושר של בניינים מרהיבי-עין! בשתי תוכניות, בנות חצי שעה כל אחת, הופיעו על המרקע יצירות הפאר של האדריכלות המוסלמית, והן היו מהממות ביופיו.

אפשר לאמר כי האיסלאם בנה במשך מאות בשנים, כאשר כל העושר של ממלכותיו בשיא פריחתו, עמד לרשותו. אך גם במצריים העניה ניתן לראות כיום מיספר רב של מיסגדים יפהפים, גדולים וקטנים, שנבנו רק לאחרונה. אין מנוס מן המסקנה כי יש לעמים המוסלמיים, ואולי לתרבות האיסלאמית בכללותה, כישורן אדריכלי טיבעי, כמיתה עמוקה ליופי ארכיטקטוני. חלק מן הגאון המוסלמי מתבטא באבן.

הדבר מעלה הרהורים נוגים למדי על המצב שלנו, שהוא הפוך. במשך מאה שנה של התנחלות יהודית בארץ-ישראל כמעט ולא יצרנו אף בניין מעניין וחשוב אחד — ואת המילה "כמעט" הוספתה רק אחרי היסטוס, מתוך זהירות. כאשר מקינה השלטוניה הרישאלית על המרקע תמונה של בניין, כדי למלא חלל בין שתי תוכניות, הרי זה תמיד מיבנה מוסלמי — שער דמשק (שהוא, לדעתי, המיבנה היפה ביותר בארץ), שער יפו ועוד, או מיבנה שהקימו זרים, כמו בית-החולים האיטלקי בירושלים.

אני משוכנע שיש לנו אדריכלים, שאינם נופלים מרוב חברים בעולם, ואולי אף עולים עליהם. אולם אין אנו מצליחים להוליד בניינים יפים, מעוררים התפעלות לות בעוד מאתיים שנה. היישוב היהודי החדש לא הוליד אלא שיכונים-שיכונים, שכיעורם זועק לשמים. גרוע מזה: כל השיכונים האלה דומים זה לזה, בחוסר-מקוריות נורא. כסה את עיניו של בן-הארץ, הובל אותו למרכז של שיכונים בקריית-מלאכי, הסר את הכיסוי מעיניו ולא יידע אם נמצא הוא בבאר-שבע או במעלות, בקריית-יביל או בשדרות.

אני מאמין כי היופי משפיע על אופי האדם ועל טיב התרבה. השפעה זו היא בלתי-מודעת, אך ממשית. אדם החי בכיעור, שאינו רואה במשך היום אלא כיעור, שונה מאדם היונק בכל שעות משעות יומו השראה תת-הכרתית מן היופי הסובב אותו. אולי זהו אחד ההסברים להבדל שבין האופי התל-אביבי והאופי הירושלמי. ואולי גם להבדל בין בני-האביב ובין בני-היפה, הרואים בכל עת

את היופי של הנוף שבו נטועה עירם (להבדיל מן הכיעור של רוב רחובותיה).

מניין גובע חוסר העניין של היהודים ביופי ארכיטקטוני? או לי מכך שבמשך אלפי שנים היו היהודים עם נווד, שלא חש שייכות עמוקה לנוף כלשהו. תחושת הסכנה המתמדת, שכירסמה בליבו של היהודי תמיד, לא איפשרה השקעה במיבנים, שהם נייחים. מתחת לסף הכרתו היה מוכן בכל רגע לקפוץ ולרוץ. נכסיו היו ניידיים — יהלומים, למשל — ואוצרות-התרבות שלו היו ניידיים גם הם — ספרים.

יצחק ליבני טוען, כי כל המרק היהודי הושקע במחשך בה, בספרות, בפיט, וכי הדבר לא השאיר מרץ לעיסור קים אחרים, כמו האדריכלות. אם כן, הרי תחושת חוסר הביטחון והוסר-השייכות בוודאי תרמה לכך.

אך אם כן, מדוע זה לא השתנה בארץ? הנה יש ישוב של קבע, שהיכה שוב שורשים באדמת מולדתו,

לנצח-נצחים. אם גם יישוב זה אינו מראה כל סימן של התעוררות הכישורן הארכיטקטוני — להבדיל מן הכישורן הצבאי, למשל. אם אינו מוליד מיבנים שיוזכרו לדורות — שמא מוכיח הדבר כי עדיין אין לו תחושה אמיתית של שייכות וביטחון, שאינו בטוח כלל שזהו תחנה סופית? שמא הכשל הארכיטקטוני גובע מאותו המקור כמו תופעת הירידה? אולי היהודי הנווד נשאר צועני בדמו?

מישכן הנכנסת הוא חיקוי פשטני, משרד ראש-הממשלה הוא סרקטין, על הרהצופים נולדה מיפלצת מחליאה, ועל תל-אביב שבין מיגדל-דינג ומיגדל-שלום מוטב שלא לדבר כלל, במפת הארכיטקטורה העולמית מיוצגת ארץ-ישראל על-ידי כיפת-הסלע.

ערי הכיכר

כל זה מתברר עוד יותר כאשר מבקרים בתערוכתו של דני קרוון, מקום.

קרוון הוא פסל המפסל ערים. הוא הוזמן, "לפסל" ציר שאורכו שלושה קילומטרים בעיר הנבנית עתה מצפון לפאריס. זהו ציר אשר יטביע את חותמו על פני העיר כולה, והכולל גשרים, שינוי תוואי של נהר, מידשאות, או באגם מלאכותי, אמפיתיאטרון, כיכרות ועוד. את המודל אפשר לראות בתערוכה.

לפני כן הוזמן להשקיע את כישורו בכיכר המשקיפה על פירנצה, קשה להעלות על הדעת כבוד רב יותר לאמן. כי פירנצה היא אחת הערים היפות בעולם, עיר מהממת ממש, וכמה מאוני האמנות העולמית השאירו בה את רישומם. כאשר אומן מוזמן להשתלב בנוף זה, הרי זה עיסור של הצ'טינות.

קרוון

וכך נודד קרוון מארץ לארץ, מעיר לעיר, ועושה את שלו, אך לא יעלה על דעתו של ראש-עירייה יש-ראלי לקחת את הבחור הזה, שכל יצירתו היא נסיון להמחיש את החול והשמש והרוח והמים וה-עצים של ארץ-ישראל, ולהטיל עליו לעצב את פניה של עיר ישראלית.

מה פיתאום? הגאונים שבנו את כיכר-דיזנגוף המחור-דשת, את כיכר-אתרים ואת כיכר מלכיים-ישראל — אם

להזכיר רק שלושה ביטויים של חוסר-כישורן ארכיטקטוני מועז בתל-אביב — אינם זקוקים לדני קרוון ולשכמותו.

ביכלל, מזורה אידיכולת של אבות-הערים בישראל להבין את מהותה וחשיבותה של אותה יצירה יס-תכנית אופיינית — הפיאצה, הכיכר, אני גר בקירבת לכיכר אתרים, ואיני חש לעולם כל תשוקה להימצא בה. ליבי נחמץ בכל פעם כשאני מתקרב לכיכר דיזנגוף, שהיתה יפה ומושכת בימי נעורי, ועתה היא משחיתה את פני כל הסביבה, ומגמדת את הבניינים העגולים. מדוע לא יכלו להעביר את הכבישים מתחת לאדמה, ולהשאיר את הכיכר בגובה פני-הקרקע? מדוע לא יכלו לבנות מרתף לחניית מכוניות מתחת לכיכר אשר לפני היכל-התרבות, כדי שהכיכר עצמה תשתלב במערכת בנייני-התרבות שלידה ותשמש למופעים מתאימים? מדוע הכיכר הענקית שלפני העירייה מבוזבזת לחלוטין, ואינה מתאימה אלא לעצרות של אייבי נתן?

התרשמתי מתערוכתו של קרוון עוד מרחוק, כי גם הפיאצה שלפני המוסיאון התל-אביבי הרגיזה אותי תמיד. אין אליה כניסה מהרחוב. אין היא מובילה מן הרחוב אל המוסיאון. אין היא "מוזינה". זהו שטח מת וקר בין כמה בניינים שווי-מעמד (בית המישפט, המוסיאון, הספרייה) תחת להוות מישטח המוביל אל העיקר: שערי המוסיאון.

קרוון תפס זאת מייד, ולכן פתח בתערוכתו על המדרכה, הוא יצר שער-עץ, שממנו מוביל שביל מלאכותי של עץ ישר אל דלת המוסיאון, ומשם אל תוך הבניין. הוא מטפס על הקיר ומגיע לחלונות-התיקרה. פיתאום אתה חש למה נועדה, בעצם, הכיכר הקרה והמבוזבזת הזאת, ושם לב לזוויות והחללים בבניין שקודם לכן לא ראיית אותם כלל.

אין לי שיגעון-גדלות, ואיני בא להתחרות במבקררי אמנות. התערוכה היא פשוט חוויה של מים וחול ועציניות (סמל השלום), צורות של דיונות ומישחקי-אור — יסודות החזורים בכל יצירות קרוון. מאנדרטת-הנגב ועד למיבצר של פרידריך השני בעיר פראטו. (זה גם מתאים, כי אותו קיסר גרמני, ששלט באיטליה, נשא גם בתואר "מלך ירושלים", אחרי שגרם לשערוריה בעולם הנוצרי כאשר עשה הסכס-קשרה עם צלאח-אל-דין, מדביר הצלבנים.)

מכיוון שישבתי במשך שנים רבות מול הקיר של קרוון במליאת-הכנסת, והוא לא שיעמם אותי אף לרגע אחד. לא פעם, כשהקשבתי לנאום משעמם-עדמות של נבחר העם הנחתי למחשבותי לנדוד והזנתי את עיני באבניו של קיר זה.

אך בחזרה לעניין: מדוע לא יוטל על קרוון לעצב שכונת-מגורים חדשה המוקמת אי-שם בארץ, כדי לתת לכמה ילדים את ההזדמנות לגדול באווירה של יופי אמנותי?

בינתיים נהנה מכיכר הסיניוריה בפירנצה, מפיאצה נאבונה ברומא, מהשוק הישן בבריסל — וגם מכיכר כיפת-הסלע בירושלים.

לעקור את הנטוע

אל-נא תעקור נטוע!

איני יודע מדוע סיסמה זו מפריעה לי כליכך. הרי זהו מיצוה יפה ונאורה, עצים ופירות ופרחים וירקות — חלק הם מנוף חיינו, תאוה לעינינו. דתות שונות ציוו לשמור עליהם מכל מישמר, גם בעיתות מלחמה. אני יכול בהחלט להתרגש כאשר יד זדונית של עירייה מבקשת לעקור עץ עתיק.

אם כן, מדוע סיסמה זו מעצבת אותי?

יגעתו ומצאתי, היא מפריעה לי מפני שהיא מעמידה את הנטוע כעדר עליון, בילעדי.

יש רק ערך עליון אמיתי אחד — הוא האדם. האדם הוא שנטע את הנטוע, ולמען האדם נטע אותו.

כאשר יש לעקור את הנטוע למען השלום, למען מניעת מלחמות, הרי טוב לעקור, או — מוטב — להעביר ליד בני-אדם אחרים, כי המילחמה היא מוות.

ואילו הסיסמה היא מעמידה — במרומי — את הנטוע מעל לאדם. היא אומרת: כדאי להילחם, כדאי להרוג ולהיהרג, כדי לשמור על ערוגה של עגבניות, כי העץ הוא קדוש, קדוש מן האדם שנטע אותו, או מחבריו, או מבני-עמו, או מבני עם אחר. העץ הופך סמל המוות.

זהו עבודת-אלילים.

ואכן, כל הסיסמות של הלאומנות הקנאית אצלנו (ואפשר להשתמש גם במושג אחר, אך נניח לזה) יש להן מכנה משותף זה: הן יוצרות אלילים. אבנים שיש להן לב, ערימת-חול שחוזרים אליה שנית, וטרשים וגבעות, וכל במה גבוהה וכל עץ רענן — כל אלה קדושים ומקודשים, ועל האדם לקדש אותם, ולקדש למענם מלחמה, ולמסור עליהם את נפשו.

בא לי לצעוק: עקרו את הנטוע, ואל תעקרו את החי! נדמה של שהדת היהודית פוסלת מכל וכל גישתם של עכו"ם חדשים אלה. נאמר שע"היים היא למחויקים בה. פיקוח-נפש דוחה שבת, ובוודאי גם עגבניות.